

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ АГРАРНИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ

SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS AGRICULTURAL COMPANIES OF UKRAINE

У статті розглянуто соціальну відповідальність бізнесу аграрних компаній України. Визначено структуру Спільноти соціально відповідального бізнесу за типами підприємств. Обраховано питому вагу галузей економічної діяльності компаній, що об'єднує Спільнота соціально відповідального бізнесу. Установлено належність значної частини компаній галузі сільського господарства, серед них першість займають великі міжнародні підприємства, на другому місці знаходяться транснаціональні корпорації, на третьому – великі українські підприємства, та немає жодного малого підприємства. Проаналізовано пріоритетні цілі та напрями діяльності сталого розвитку вітчизняних агрохолдингів. Загалом у напрямках діяльності сталого розвитку агрохолдингів виявлено кореляція з 12 із 17 таких цілей. Лідують Ціль 3 – забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку та Ціль 17 – зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності. Показано їх зв'язок з ієрархією життєвих цінностей, типовою для країн із високою питомою вагою сільського господарства в економіці.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, соціальна відповідальність, аграрні компанії, агрохолдинги, Цілі сталого розвитку.

В статье рассмотрена социальная ответственность бизнеса аграрных ком-

паний Украины. Определена структура Сообщества социально ответственного бизнеса по типам предприятий. Рассчитан удельный вес отраслей экономической деятельности компаний, которые объединяет Сообщество социально ответственного бизнеса. Установлена принадлежность значительной части деятельности компаний отрасли сельского хозяйства, в том числе первенство держат крупные международные предприятия, на втором месте находятся транснациональные корпорации, на третьем – крупные украинские предприятия, и нет ни одного малого предприятия. Проанализированы приоритетные цели и направления деятельности устойчивого развития отечественных агрохолдингов. В направлениях деятельности устойчивого развития агрохолдингов была выявлена корреляция с 12 из 17 таких целей. Лидируют Цель 3 – обеспечение здорового образа жизни и благосостояния людей любого возраста и Цель 17 – укрепление средств реализации Глобального партнерства в интересах устойчивого развития и активизация его деятельности. Показана их связь с иерархией жизненных ценностей, типичной для стран с высоким удельным весом сельского хозяйства в экономике.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, социальная ответственность, аграрные компании, агрохолдинги, Цели устойчивого развития.

УДК 005.35

DOI: <https://doi.org/10.32843/infract51-21>

Кислюк Л.В.

к.н.соц.ком., доцент,
доцент кафедри економіки
підприємства, маркетингу
та економічної теорії
Луганський національний
аграрний університет

Kysliuk Liubov

Luhansk National Agrarian University

The article considers the social responsibility of the business of agricultural companies of Ukraine. The structure of the Community of Social Responsible Business by types of enterprises is determined. The Business Social Responsibility is represented by large Ukrainian enterprises (67%), the second place is occupied by large international enterprises (18%), the third – by transnational corporations (13%). Small enterprises are only 2%, which indicates the development of social responsibility outside of big business. The economic activities of companies united in the Community of Social Responsible Business are calculated. A significant part of the activity of agricultural companies has been established, among them big international enterprises are in the lead, transnational corporations are in the second place, big Ukrainian enterprises are in the third place and no small enterprises. The priority of the agricultural sector after the retail and wholesale trade is due to the fact that Ukraine is an agrarian state with a disproportionately large contribution of this sector to the economy (12-13% vs. 3-4 in the most developed countries). The priority activities of domestic agricultural holdings between The 17 Sustainable Development Goals (SDGs) are analyzed. In general, a correlation was found with 12 out of 17 such goals. Leading is Goal 3 – Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages, and Goal 17 – Strengthen the means of implementation and revitalize the global partnership for sustainable development. In second place is Goal 8 – Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all, and Goal 15 – protect, restore and promote sustainable use of terrestrial ecosystems, sustainably manage forests, combat desertification, and halt and reverse land degradation and halt biodiversity loss. In third place is Goal 9 – Build resilient infrastructure, promote inclusive and sustainable industrialization and foster innovation. Their connection with the hierarchy of life values, typical for countries with a high share of agriculture in the economy, is shown.

Key words: social responsibility of business, social responsibility, agrarian companies, agroholdings, Sustainable development goals.

Постановка проблеми. Сьогодні недостатньо просто виробляти продукти, а важливо вміти працювати відповідально. Соціальну відповідальність бізнесу можна розглядати як можливість для збільшення продуктивності, підвищення лояльності, створення нових ринків, зменшення ризиків і збільшення вартості компанії. У компаніях на Заході корпоративна соціальна відповідальність давно стала загальноприйнятим явищем. В Україні залучення компаній до вирішення економічних, екологічних і соціальних проблем – це поки що не загальноприйнята тенденція, але

поступово з'являється все більше і більше практик СВБ [1]. Сьогодні вітчизняними підприємствами на добровільних засадах, хоча і досить повільними темпами, проходить розвиток соціально відповідального бізнесу, до основних напрямів якого належать: сфера охорони навколишнього природного середовища, сфера зайнятості населення, сфера розвитку трудових відносин [2].

Нині все більше компаній аграрного бізнесу починають приділяти увагу питанню соціальної відповідальності. Це пояснюється тим, що Україна є аграрною державою зі значним економічним

потенціалом, що має свої власні економічні інтереси на міжнародному ринку продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання корпоративної соціальної відповідальності аграрного бізнесу досліджувало багато науковців, серед яких – Т.О Зінчук, В.В. Нагорний, О.В. Четверик, Ж.В. Гарбар, А.А. Дюк та ін.

Зокрема, Т.О Зінчук розглянуто підходи до реалізації корпоративної соціальної відповідальності в аграрному бізнесі на засадах сталого розвитку [3]. В.В. Нагорний та О.В. Четверик розглянули роль корпоративної соціальної відповідальності в бізнес-структурах та особливості впровадження корпоративної соціальної відповідальності в практику господарювання однієї зі світових компаній аграрного сектору. Авторами проведено ґрунтовний аналіз сучасного стану запровадження соціальної відповідальності підприємницької діяльності та висвітлено подальші перспективи її розвитку у специфіці аграрного бізнесу [4].

Ж.В. Гарбар обґрунтовано напрями реалізації корпоративної соціальної відповідальності в аграрних компаніях України, визначено сфери реалізації корпоративної соціальної відповідальності аграрних компаній [5]. Автором обґрунтовано необхідність упровадження та регулювання корпоративної соціальної відповідальності агрохолдингів, окреслено напрями реалізації корпоративної соціальної відповідальності агрохолдингів в Україні та доведено необхідність прийняття Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу і програми її реалізації [6].

А.А. Дюк здійснено оцінку формування соціальної відповідальності у сільськогосподарському підприємстві, сформовано теоретичне бачення ознак соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств у здійсненні ними виробничої діяльності, встановлено економічні ознаки характеру соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі їх розвитку [7].

Незважаючи на численну кількість публікацій щодо цієї проблематики, питання соціальної відповідальності бізнесу вітчизняних аграрних компаній України потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою дослідження є встановлення особливостей соціальної відповідальності бізнесу вітчизняних аграрних компаній України та їх обґрунтування.

Основні завдання дослідження:

- установити структуру Спільноти соціально відповідального бізнесу за типами підприємств;
- визначити питому вагу компаній галузі сільського господарства, що об'єднує Спільнота соціально відповідального бізнесу;
- проаналізувати пріоритетні цілі та напрями діяльності сталого розвитку вітчизняних агрохолдингів.

Рис. 1. Типи компаній Спільноти соціально відповідального бізнесу

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні у Спільноту соціально відповідального бізнесу, що заснована для популяризації та розвитку тематики соціальної відповідальності бізнесу в Україні агенцією економічного розвитку PPV Knowledge Networks, об'єднано 314 компаній різних галузей діяльності. На рис. 1 відображено типи компаній Спільноти соціально відповідального бізнесу.

Із рис. 1 можемо відзначити, що найбільше соціально відповідальний бізнес представлено великими українськими підприємствами 67%, друге місце займають великі міжнародні підприємства – 18%, на третьому знаходяться транснаціональні корпорації – 13%, малі підприємства становлять лише 2%.

У табл. 1 нами проаналізовано найбільш значимі галузі діяльності компаній, що об'єднує Спільнота соціально відповідального бізнесу.

Із табл. 1 можемо відзначити, що значна частина діяльності компаній, що об'єднує Спільнота соціально відповідального бізнесу, належить галузі сільського господарства, серед них першість займають великі міжнародні підприємства (14,04%), на другому місці знаходяться транснаціональні корпорації (13,04%), на третьому – великі українські підприємства (11,9%).

До Спільноти соціально відповідального бізнесу з галузі сільського господарства увійшли такі великі міжнародні підприємства: KSG Agro, що працює практично в усіх сегментах агоринку, включаючи виробництво, зберігання, переробку і продаж сільгосппродукції; група Ukrlandfarming, головним напрямом бізнесу якої є вирощування зернових культур, виробництво яєць і яєчної продукції,

Галузі економічної діяльності компаній,
що об'єднує Спільнота соціально відповідального бізнесу

Галузь	Тип компанії, %			
	Великі міжнародні підприємства	Великі українські підприємства	Малі підприємства	Транснаціональні корпорації
сільське господарство	14,04	11,90	0	13,04
хімічна промисловість	3,51	4,76	0	4,35
проектування та будівництво	3,51	2,86	0	4,35
інформаційні технології	5,26	2,86	0	4,35
готельний та ресторанний бізнес	1,75	0,95	0	0
державне управління та місцеве самоврядування	0	0,95	0	0
добувна промисловість	5,26	6,67	0	6,52
транспортні послуги та логістика	0,00	5,71	0	6,52
роздрібна та оптова торгівля	28,07	25,71	14,29	17,39
охорона довкілля	1,75	0	14,29	0
виробництво споживчих товарів	12,28	12,86	0	32,61
енергоносії, електроенергія та вода	3,51	6,67	0	4,35
металургійна промисловість	7,02	8,10	0	4,35
фармацевтична промисловість	5,26	4,76	0	2,17
інші	8,77	5,24	71,43	0

виробництво цукру, тваринництво і виробництво м'яса, дистрибуція сільгосптехніки та інших товарів; компанія Cargill, напрямами діяльності якої в Україні є постачання якісних засобів захисту рослин, насіння та добрив, переробка насіння соняшнику, виробництво соняшникової олії та шроту, закупівля у виробників сільськогосподарської продукції зернових та олійних культур, постачання сільськогосподарської продукції на переробні підприємства України і на експорт та ін.

Серед великих українських підприємств галузі сільського господарства у Спільноті соціально відповідального бізнесу знаходяться такі компанії: ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України», що є лідером у сфері зберігання, переробки, перевалки та експорту зернових; ТОВ «Комплекс Агромарс», який займається вирощуванням зернових культур, виготовленням комбікормів, розведенням племінної птиці, відгодівлею курчат-бройлерів до забою птиці, переробкою м'яса і його реалізацією через власну франчайзингову мережу; «Кернел», що є провідним у світі та найбільшим в Україні виробником та експортером соняшникової олії, ключовим постачальником сільськогосподарської продукції з регіону Чорноморського басейну на світові ринки.

Серед транснаціональних корпорацій галузі сільського господарства у Спільноті соціально відповідального бізнесу знаходяться: ТОВ «СП «НІБУ-ЛОН», що є одним із найбільших вітчизняних виробників і експортерів сільськогосподарської продукції (пшениця, ячмінь, кукурудза, жито, соняшник та ін.); компанія «Аграрні технології»

(«Серна»), що займається експортом сільгосппродукції, сої, соняшників, пшениці, кукурудзи, має у своєму володінні елеватори, виготовляє рослинні масла та жири; компанія «Сингента», до портфолію якої входять понад 80 засобів захисту рослин, велика кількість гібридів, сортів насіння польових та овочевих культур. Метою компанії «Сингента» в Україні є пропозиція комплексних рішень для українських аграріїв та партнерство, якому віддають перевагу українські та міжнародні компанії.

Для деталізації діяльності соціально відповідальних компаній у галузі сільського господарства розглянемо напрями діяльності сталого розвитку агрохолдингів.

Сьогодні найпоширенішими напрямами реалізації корпоративної соціальної відповідальності аграрних компаній в Україні є:

- політика розвитку і поліпшення умов персоналу – 76%;
- благодійна допомога (хоча бізнес і перестав сприймати корпоративну соціальну відповідальність як благодійність) – 51%;
- допомога воїнам АТО та мешканцям зони АТО – 30% [8].

Нами було досліджено 20 агрохолдингів з онлайн-рейтингу України 2019–2020 рр. за розміром земельного банку від Agricultural Consulting [9].

Напрями діяльності сталого розвитку цих агрохолдингів було співвіднесено із 17 Цілями сталого розвитку підсумкового документу Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року».

Загалом у напрямках діяльності сталого розвитку агрохолдингів було виявлено кореляцію з 12 із 17 таких цілей, які стосуються: подолання бідності (Ціль 1), охорони здоров'я (Ціль 3), якісної освіти (Ціль 4), доступної та якісної енергії (Ціль 7), гідної роботи (Ціль 8), створення стійкої інфраструктури (Ціль 9), сталості міст (Ціль 11), сталого споживання (Ціль 12), боротьби зі зміною клімату (Ціль 13), захисту та відновлення екосистем суші (Ціль 15), миру, справедливості та сильних інститутів (Ціль 16), партнерства заради сталого розвитку (Ціль 17). Кількісну вагу кожної Цілі відображено на рис. 2.

Із рис. 2 видно, що за напрямками діяльності сталого розвитку агрохолдингів України в рамках 12 Цілей сталого розвитку лідирують Ціль 3 – забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку та Ціль 17 – зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності.

Прикладом реалізації Цілі 3 є агрохолдинг «ІМК», на якому досить велику увагу приділяють здоров'ю працівників. На підприємствах «ІМК» регулярно виконуються діагностичні та профілактичні заходи, що спрямовані на недопущення виникнення професійних захворювань; розроблено програму навчання і затверджено інструкцію з надання першої допомоги при гострих серцевих патологіях і травмах відповідно до вимог міжнародних стандартів; ведеться пропаганда здорового способу життя [10].

Прикладом реалізації Цілі 17 є сталий розвиток побудови партнерських відносин зі стейкхолдерами агрохолдинга «Астарта-Київ», яким із метою підвищення громадської поінформованості,

встановлення конструктивного діалогу із зацікавленими сторонами розроблено «План взаємодії зі стейкхолдерами агропромхолдингу «Астарта», засади якого забезпечують більш активне залучення до співпраці стейкхолдерів, визначають основні принципи взаємодії, форми комунікацій тощо [11].

На другому місці знаходяться Ціль 8 – сприяння сталому економічному зростанню, повній зайнятості та гідній праці для всіх та Ціль 15 – захист і відновлення екосистем.

Наочним прикладом Цілі 8 є компанія «МХП», яка будує свої відносини з персоналом прозоро, захищає конфіденційність кожного працівника, цінує та підтримує кожного працівника у повній реалізації його потенціалу. У 2019 р. Центр розвитку «МХП» запустив програму MHP Leaders Hub (50 співробітників), метою якого є надання ключовим працівникам можливості розвивати свої лідерські навички за сприяння міжнародних експертів. Компанія «МХП» співпрацює з «Латифундист» (Latifundist), онлайн-ЗМІ, що спеціалізується на агробізнесі та базується в Україні, щоб продемонструвати, яку цінність має кожен працівник для компанії. Протягом багатьох років підтримується компанією «МХП» розвиток талановитих студентів в Україні та використовує свою діяльність у цій сфері для залучення нових працівників. За програмою «Агрокебети» компанія «МХП» підтримує студентів, надаючи можливості наставництва та співпраці студентів із вибраними працівниками компанії [12].

Прикладом утілення в життя Цілі 15 є HarvEast Holding, який у сфері охорони навколишнього середовища здійснює комплексні заходи зі збереження ґрунтів та їх родючості, раціонального

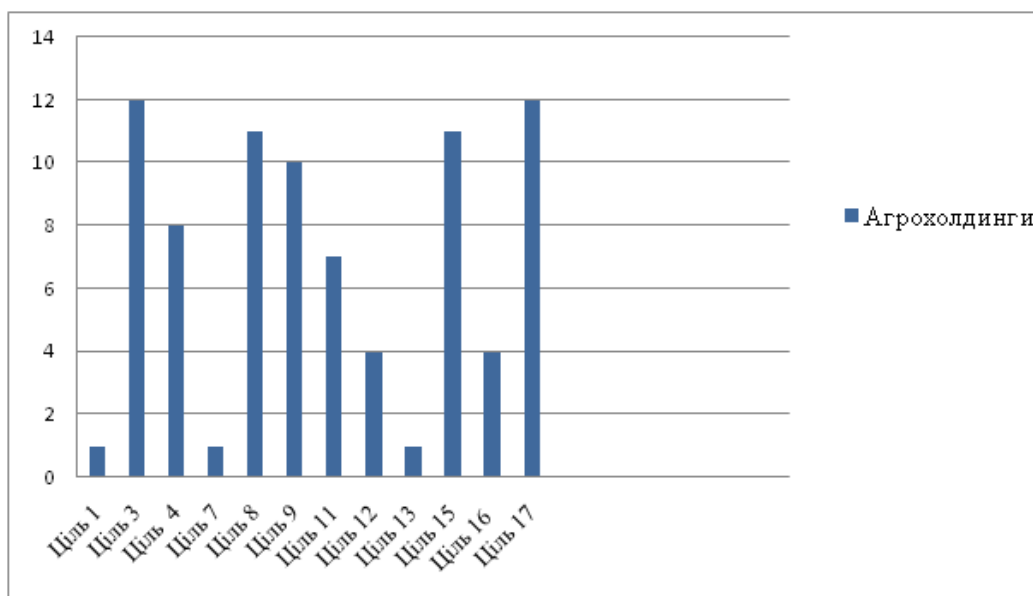

Рис. 2. Розподіл напрямів діяльності сталого розвитку агрохолдингів за Цілями сталого розвитку

використання водних ресурсів та відповідального ставлення до відходів. Проекти холдингу у сфері енергоефективності можна умовно поділити на декілька напрямів: модернізація обладнання й техніки, упровадження енергозберігаючих технологій на виробництві, реалізація енергозберігаючих проектів на об'єктах соціальної інфраструктури регіонів присутності.

Одним із найефективніших проектів холдингу стало облаштування спеціальними GPS-датчиками сільськогосподарської техніки, що дало змогу оптимізувати її роботу й зменшити використання паливно-мастильних матеріалів на підключеній техніці на 20% [13].

На третьому місці знаходиться Ціль 9 – створення стійкої інфраструктури, сприяння інноваціям. Так, наприклад, Група «Агротрейд» уважає за необхідне розвивати інфраструктуру сіл і створювати комфортні побутові умови для місцевих жителів. Холдинг виділяє кошти на ремонт доріг, благоустрій територій, будівництво та ремонт водогонів, установа вуличного освітлення (проекти «Русанівка тепер зі світлом», «Яскравий майданчик для дітей Новомиколаївки», «Нова їдальня для дітлахів», «Весняний благоустрій для громад») [14].

Висновки з проведеного дослідження. Спільнота соціально відповідального бізнесу представлена такими типами компаній: великі українські підприємства (67%), великі міжнародні підприємства (18%), транснаціональні корпорації (13%), малі підприємства (2%), що свідчить про розвиток соціальної відповідальності переважно у великому бізнесі.

Значна частина діяльності компаній, що об'єднує Спільнота соціально відповідального бізнесу, належить галузі сільського господарства, серед них першість займають великі міжнародні підприємства (14,04%), на другому місці знаходяться транснаціональні корпорації (13,04%), на третьому – великі українські підприємства (11,9%), та немає жодного малого підприємства. Авжеж, у вітчизняній економіці для більшої частини малого бізнесу завданням є не зростання, а стратегія виживання.

Першість галузі сільського господарства після галузі роздрібної та оптової торгівлі зумовлена тим, що Україна є аграрною державою з непропорційно великим внеском цієї галузі у ВВП (12–13% проти 3–4% у найрозвинутіших країнах).

Цілі та напрями діяльності сталого розвитку вітчизняних агрохолдингів цілком узгоджуються з ієрархією життєвих цінностей, типовою для країн із високою питомою вагою сільського господарства в економіці. У рамках 12 Цілей сталого розвитку лідирують Ціль 3 – забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку та Ціль 17 – зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Соціально відповідальний бізнес. URL: <http://svb.ua/about/history> (дата звернення: 03.01.2021).
2. Кислюк Л.В. Цілі та напрями діяльності сталого розвитку вітчизняних агрохолдингів. *Обліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці* : збірник тез за матеріалами XVI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. С. 360–362.
3. Зінчук Т.О., Левківський Є.В. Корпоративна соціальна відповідальність вертикально інтегрованих структур аграрного бізнесу як умовах сталого розвитку. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 39–49.
4. Нагорний В.В., Четверик О.В. Роль соціальної відповідальності в розвитку аграрного бізнесу. *Науковий вісник НУБІП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. 2018. Вип. 290. С. 209–219.
5. Гарбар Ж.В. Практики корпоративної соціальної відповідальності в аграрному секторі України. *Восточноевропейский научный журнал. Экономические науки*. 2020/09/09. № 60(2). С. 22–37.
6. Гарбар Ж.В. Корпоративна соціальна відповідальність агрохолдингів: впровадження та регулювання в Україні. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2020. № 45. Vol. 3. С. 3–12.
7. Дюк А.А. Економічна оцінка формування соціальної відповідальності в сільськогосподарському підприємстві. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2020. Вип. 2. С. 47–53.
8. Практики КСВ в Україні 2019 / за ред. М. Саприкіної. Київ : Центр «Розвиток КСВ», 2019. 152 с.
9. Онлайн-рейтинг України 2019–2020 за розміром земельного банку від Agricultural Consulting. URL: <https://farming.org.ua/> (дата звернення: 16.11.2020).
10. IMK. URL: <https://imcagro.com.ua/ua/diyalnist-kompany/sotsialna-programa-imk-dopomogae> (дата звернення: 19.11.2020).
11. Астарта-Київ. URL: <https://astartaholding.com/page/20> (дата звернення: 20.11.2020).
12. МХП. URL: <https://mhp.com.ua/uk/pro-kompaniiu/nefinansovi-zvity> (дата звернення: 10.01.2021).
13. HarvEast Holding. URL: <http://harveast.com/uk/page/socialna-politika-holdingu> (дата звернення: 13.01.2021).
14. Агротрейд. URL: <https://agrotrade.ua/kompaniya/sotsialna-vidpovidalnist/> (дата звернення: 15.01.2021).

REFERENCES:

1. Sotsialno vidpovidalniy biznes sait. Available at: <http://svb.ua/about/history> (accessed 03 January 2021).
2. Kysliuk L.V. (2020) Tsili ta napriamy diialnosti staloho rozvytku vitchyznianskykh ahrokholdynhiv [Goals and activities of sustainable development of domestic agricultural holdings]. *Oblikovo-analitychni y statystychni metody ta modeli v opodatkuванні, biznesi, ekonomitsi: zbirnyk tez za materialamy XVI vseukrainskoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii*. Irpin: Universytet DFS Ukrainy, pp. 360–362.
3. Zinchuk T.O., Levkivskiy Ye.V. (2019) Korporativna sotsialna vidpovidalnist vertykalno intehrovanykh struktur ahrarnoho biznesu yak umovakh staloho roz-

vytku [Corporate social responsibility of vertically integrated entities as a condition of sustainable development]. *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 39–49.

4. Nahorni V.V., Chetveryk O.V. (2018) Rol sotsialnoi vidpovidalnosti v rozvytku ahrarnoho biznesu [The role of social responsibility in the development of agrarian business]. *Naukovyi visnyk NUBIP Ukrainy. Seriya «Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes»*, vol. 290, pp. 209–219.

5. Harbar Zh.V. (2020) Praktyky korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v ahrarnomu sektori Ukrainy [Practices of corporate social responsibility in the agricultural sector of Ukraine]. *Vostochno Evropeyskyi Nauchnyi Zhurnal. Ekonomycheskye nauky*, vol. 60(2), pp. 22–37.

6. Harbar Zh.V. (2020) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist ahroholdynhiv: vprovadzhennia ta rehu-liuvannia v Ukraini [Corporate social responsibility of agroholdings: implementation and regulation in Ukraine]. *Norwegian Journal of development of the International Science*. vol. 3, no. 45/2020, pp. 3–12.

7. Diuk A.A. (2020) Ekonomichna otsinka formuvan-nia sotsialnoi vidpovidalnosti v silskohospodarskomu pidpriemnytstvi [Economic assessment of social liabil-

ity formation in agricultural enterprise]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomia*, vol. 2, pp. 47–53.

8. Saprykinoji M (ed.) *Praktyky KSV v Ukraini 2019 (2020)* [CSR practices in Ukraine 2019]. Kyiv: Centre «Rozvytok KSV». (in Ukrainian).

9. Onlain Reitynhu Ukrainy 2019-2020 za rozmirom zemelnogo banku vid Agricultural Consulting. Available at: <https://farming.org.ua/> (accessed 16 November 2020).

10. IMK: sait. Available at: <https://imcagro.com.ua/ua/diyalnist-kompany/sotsialna-programa-imk-dopomaga> (accessed: 19 November 2020).

11. Astarta-Kyiv: sait. Available at: <https://astartaholding.com/page/20> (accessed 20 November 2020).

12. MKhP sait. Available at: <https://mhp.com.ua/uk/pro-kompaniiu/nefinansovi-zvity> (accessed 10 January 2021).

13. HarvEast Holding: sait. Available at: <http://harveast.com/uk/page/socialna-politika-holdingu> (accessed 13 January 2021).

14. Ahrotreid: sait. Available at: <https://agrotrade.ua/kompaniya/soczialna-vidpovidalnist/> (accessed 15 January 2021).